

TEORIJA CIKLIZIRANJA IN IZBRANI CIKLI KARLA TOMANA<sup>1</sup>

Knjiga slavista in literarnega teoretika Reinharda Iblerja, akademskega svétnika na regensburški univerzi, je knjižna razprava, ki prinaša zaokroženo podobo teorije cikliziranja, v drugem, analitičnem delu pa teoretska spoznanja in izsledke preverja na konkretnem primeru: poeziji češkega pesnika Karla Tomana.

Avtor je predstavnik mlajše generacije nemških slavistov (roj. 1952), ki je s svojimi razpravami o poeziji Josifa Brodskega, problemih cikliziranja pri Puškinu (na VII. mednarodnem simpoziju za ruski jezik in literaturo avgusta 1990 v Moskvi), predvsem pa s pričujočo knjigo, opozoril na izdelano teorijo cikla, ki jo je izvedel iz strukturalistično-semiotičnega okvira (Ch. Morris, J. Mukařovský, J. Lotman), pa tudi iz izsledkov sodobnih ruskih literarnih teoretikov (M. N. Darvin, I. V. Fomenko).

Iblerjeva razprava je nastala sočasno z nekaterimi drugimi teoretičnimi deli, od katerih naj omenimo samo študiji D. A. Sloanea in E. Poyntnerja,<sup>2</sup> kar govori v prid dejstvu, da se je v zadnjih letih zanimanje za teorijo cikla in cikliziranje močno povečalo.<sup>3</sup> V območju lirike se pojavijo prva znanstvena dela s to problematiko že v 20. letih tega stoletja, sporadično pa tudi kasneje — do 60. let, ko opazimo pomembno kvalitativno spremembo, in sicer je mogoče v ruski literarni vedi zaslediti sistematično raziskovanje cikliziranja, še posebej v okviru žanrske in sižejske problematike. Predvsem v 70. letih so tako nastala prva dela, ki bi jih lahko označili za metodološko dognana. To tradicijo sta potem v 80. letih nadaljevala ruska teoretika M. N. Darvin in I. V. Fomenko.<sup>4</sup>

Na osnovi Ch. Morrisove<sup>5</sup> koncepcije znakovnih funkcij označi Ibler cikliziranje kot umetniški postopek, ki ga sestavljajo tri druga na drugo vplivajoče semantične funkcije. Najprej dobimo s sintaktičnim aktom v tekstovni kompleks zaključeno enoto, iz katere lahko nastane nova, koherentna tekstualna celota. Njena posebnost je v tem, da imajo posamezne komponente teksta v okviru celote nekakšno dvojno funkcijo: kot samostojne in sočasno podrejene enote. Pragmatična osnova in porok za novo nastali pomenski potencial je končno tudi umetniška komunikacija sama (str. 39). Iz tega modela izhaja po Iblerju, da lahko vsaka od teh funkcij dominira in v večji ali manjši meri vpliva na nastanek invariantnih elementov in s tem primerjalnih kriterijev v okviru tekstualnih zbirnih struktur (Textuelle Sammelstrukturen). To pa pomeni, da je mogoče razlikovati tri osnovne tipe takšnih tekstov: dela z dominanco pragmatične, sintaktične in semantične funkcije (str. 40–44).

Ibler je v prvem, teoretičnem delu razprave pretresel še druge raziskave, ki imajo za svoj predmet teorijo cikličnih in drugih podobnih struktur, pri čemer je prišel do spoznanja, da so bili izdelani večinoma samo delni aspekti. Tako izhajajo M. Thalmann, E. Reitmeyer in

<sup>1</sup> Reinhard IBLER, *Textsemiotische Aspekte der Zyklisierung in der Lyrik: Dargestellt am Beispiel ausgewählter Gedichtzyklen Karel Tomans* (Neuried: Typoskript-Edition Hieronymus 1988; Slav. Sprachen und Literaturen 17), 278 str.

<sup>2</sup> D. A. SLOANE, *Aleksandr Blok and the Dynamics of the Lyric Cycle* (Columbus: Ohio, 1988); Erich POYNTNER, *Die Zyklisierung lyrischer Texte bei Aleksandr A. Blok* (München, 1988).

<sup>3</sup> Pri tem razlikujemo cikel in cikliziranje tako, da nam prvo označuje literarni žanr, drugo pa umetniški postopek.

<sup>4</sup> Prim. M. N. DARVIN, *Problema cikla v izučeníi liriki* (Kemerovo, 1983); I. V. FOMENKO, *O poetike liričeskogo cikla* (Kalinin, 1984).

<sup>5</sup> Ch. W. MORRIS, *Foundations of the Theory of Signs* (Chicago, 1938).

H. M. Mustard<sup>6</sup> predvsem iz eksterne, pragmatične komponente avtorja, upoštevajoč njegovo »voljo do oblikovanja«, ki se po Thalmannu kaže v razvrstitvi pesmi, ali pa v temporalnem kriteriju nekega cikla (a priori oz. a posteriori koncepcija). Drugi se spet nanašajo na tekstualne značilnosti. J. Müller poskuša na primer osvetliti tudi semantično stran pesniškega cikla, formalno-sintaktični aspekti pa igrajo pri njem dejansko nepomembno vlogo (npr. vrstni red pesmi).<sup>7</sup> To perspektivo pa še posebej upošteva C. M. Ort,<sup>8</sup> ki poudarja, da paradigmatični in sintagmatski vidik ne smeta ostati izolirana, ko pravi, da se ciklična pesnitev definira ravno skozi relacijo obeh omenjenih dimenzij, kar dviguje odnos posameznih tekstov do celotnega dela na semiotično raven. Darwin in Fomenko izhajata iz prepričanja, da je tekstualna enotnost cikla omogočena predvsem z rekurensami na različnih nivojih teksta. Za strukturo lirskega cikla velja torej dvojen relacijski sistem: relativno izenačena korelacija posameznih delov (pesmi) in celote (lirskega cikla). V tej zvezi pomeni iztrganje posameznih pesmi iz celote signifikantno posebnost, prav tako pa tudi njihova integracija v celoten kompleks.

Avtor uporablja na začetku svoje razprave termina »pesniška zbirka« (Gedichtsammlung) in »pesniški cikel« (Gedichtzyklus) delno sinonimno, včasih pa poskuša z razlikovanjem napraviti tipološko razliko, temelječo na intencionalno-temporalnem aspektu, ki ga je izdelal Reitmeyer, izkazal pa se je za dokaj problematičnega. Po njegovem načelu je namreč cikel vedno nekaj že vnaprej pripravljenega; stoji torej na začetku umetniškega akta. Iblerju se zdi ta model preozek in vprašljiv, zato upošteva za nastanek cikla samo avtorjev namen. S sklapljanjem pesmi nastane končno nadrejeni tekst, zaključena celota s samostojnim pomenom, pri čemer časovni aspekt nastanka pesmi zanj ni pomemben.

Teoretične izsledke preverja Ibler z interpretacijo izbranih ciklov češkega pesnika Karla Tomana (1877–1946).<sup>9</sup> Marksistično-leninistična literarna veda je videla v njem zgodnjega predstavnika socialnega pesništva, dejansko pa izhaja Toman iz K. H. Mache in simbolizma. Iz kratkega avtorjevega pregleda dosedanjih raziskav o Tomanu (str. 85–90) je razvidno, da gre večinoma za članke in publikacije, ki pomenijo le prvo orientacijo pri spoznavanju njegovega dela, še posebej poetoloških značilnosti. To pa že tudi pomeni, da je Ibler z analizo pesniških zbirk *Pohádky krve* (1898 — Pravljičnice krvi), *Melancholická pout* (1906 — Melancholično romanje) in *Měsíc* (1918 — Mesece) — vsaka od njih predstavlja značilno obdobje Tomanovega ustvarjanja in ga na nek način tudi zaključuje — osvetlil še neraziskano področje pesniškega dela s posebnega vidika. Ibler interpretira Tomana izključno imanentno, saj ne upošteva take intertekstualne zveze kot je npr. citat pesmi Svatý Václave iz 12. stoletja (Měsíc), ali pa očitnega dialogiziranja s pesništvom K. H. Mache (v zbirki *Melancholická pout*). Ta postopek pa je vendarle razumljiv, saj se je Ibler osredotočil zgolj na tipološke značilnosti, vse drugo pa zaradi sistematičnosti pušča bolj ali manj ob strani. Nekoliko moteče je, da Ibler ne ločuje

<sup>6</sup>Prim. M. THALMANN, *Gestaltungsfragen der Lyrik* (München, 1925); E. REITMEYER, *Studien zum Problem der Gedichtsammlung, mit eingehender Untersuchung der Gedichtsammlungen Goethes und Tiecks* (Bern–Leipzig, 1935); H. M. MUSTARD, *The Lyric Cycle in German Literature* (New York, 1946).

<sup>7</sup>J. MÜLLER, Das zyklische Prinzip in der Lyrik, *Germanisch-Romanische Monatsschrift* 20 (1932), 1–20.

<sup>8</sup>C.-M. ORT, Zyklische Dichtung, *Reallexikon der deutschen Literaturgeschichte* (Berlin–New York, 1984), 1105–1120.

<sup>9</sup>Rodil se je v vasi Kokovice, severozahodno od Prage, s pravim imenom Antonín Bernášek. Pseudonim Karel Toman si je nadel hkrati z izidom prve pesniške zbirke *Pohádky krve* leta 1898.

strogo med motivom in temo. Tako govori napr. o kesanju v Tomanovi pesmi sprva kot motivu, pozneje pa kot temi (str. 205–206).<sup>10</sup>

Prav gotovo je Iblerjeva zasluga, da je sistematiziral nepopolne metodološke poskuse in jim dal zaključeno podobo. V tem smislu je teoretični del njegove razprave morda celo zanimivejši in pomembnejši od interpretacijskega dela, čeprav se v razpravi pojavljajo nekatera vprašanja, na katere ne najdemo odgovora, ko se pojavi problem razlikovanja sorodnih cikličnih struktur (pesniški cikel — verzni ep). Vsekakor je avtorju uspelo izdelati tipologijo komunikacijske implikacije in izpopolniti teorijo cikliziranja ter jo preveriti z interpretacijo izbranih ciklov. To pa pomeni, da lahko Iblerjevo disertacijo razumemo kot pomemben prispevek bohemistiki, predvsem pa literarni vedi nasploh.

Slavo Šerc  
Landshut

#### NORVEŠKA BIBLIOGRAFIJA PREVODOV IZ POLJSKE KNJIŽEVNOSTI

Če skušamo na podlagi objektivnega bibliografskega prereza, kakršnega predstavlja Poljska književnost v norveških prevodih,<sup>1</sup> soditi o mestu poljske književnosti v norveški literaturi in odkriti, katerim vodilnim težnjam v norveškem kulturnem prostoru je sledil prevajalski izbor iz poljske književnosti in iz kakšnih nagibov se je nacionalnoduhovni prostor tega skandinavskega naroda odpiral poljskemu literarnemu ustvarjanju, lahko ugotovimo, da od predromantike, ko se kronologija začenja, do druge svetovne vojne prevajanje v norveščino ne kaže globljega ali načrtnejšega zanimanja za temeljna dela iz poljskega besednega ustvarjanja, še manj morebiti za specifično poljsko idejnoestetsko izpoved v devetnajstem in prvi polovici dvajsetega stoletja. Zato pa pomenijo toliko opaznejšo prelomnico šestdeseta leta, ko norveški polonisti očitno začenjajo zapolnjevati prevajalske vrzeli za nazaj, hkrati pa presajati najvidnejše sodobne avtorje v širokem razponu vseh glavnih tokov sodobne proze, poezije in dramatike. Poljski literarni in nazorski tokovi na Norveškem dotlej očitno niso spadali med tvorne pobude domačemu ustvarjanju. Iz istega razloga je najbrž mogoče tudi sklepati, da je šel razvoj norveških literarnih obdobj in tokov svojo pot ter bržkone vzporedno z glavnimi evropskimi, ki so bili spodbuda obema literaturama. Ob taki ugotovitvi so z rezervo vzeti ali celo irelevantni poljski avtorji svetovnega slovesa (Sienkiewicz, Mrożek, Miłosz), ki so kot znamka svetovnega knjižnega trga prihajali v nacionalno kulturo po različnih kanalih. Posebej zanimivi in zgovorni se zdijo predvsem tisti ustvarjalci, ki so s posebno poljsko specifikjo in idejnoestetskimi inovacijami odločilno vplivali na literarne procese v domačem okolju. Druga okoliščina, ki jo je tudi treba upoštevati, pa je, da je bibliografija kot celota pogosto rezultat naključij, osebnih prevajalskih motivacij in usod. Tako se npr. že l. 1895, pred norveškim odkritjem Sienkiewicza iznenada in brez konteksta pojavi modernist Przybyszewski, kar pa

<sup>10</sup>Natančnejša razlikovalna merila je postavila nemška literarna veda (W. Kayser, E. Frenzel) v tem smislu, da pri motivih prevladujejo snovno-materialni, pri temah pa idejno-racionalni in afektivno-emocionalni elementi. Gl. J. KOS, *Morfologija literarnega dela* (Ljubljana, 1981), 24–50.

<sup>1</sup>Ole Michael SELBERG, *Polsk literatur i norsk oversettelse 1826–1989*, En bibliografi, *Meddelelser* 1991, št. 62, Universitetet i Oslo, 100 st.